משיב דבר

אין להכריע בשום פנים ואופן על פי הכתוב כאן הלכה למעשה

תשובות לשאלות שהתפרסמו בליון צה תשעה שתר

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, האם ענין מעלת אמירת 'בריך שמיה' הוא משום הוצאת ספר התורה, או משום פתיחת הארון, או משום מצות קריאת התורה שעומדים לקיים.

א) הנה משום הוצאת ס"ת גרידא, לא מצינו שיהיה עת רצון לאמירת 'ברוך שמיה', שהרי כשמוציאין ס"ת שלא לצורך קריה"ת, גם אם לצורך מצוה אחרת, כגון ביהכ"נ שמוציאין לשטיה, או בהוה"ר להקפות, וכן בשמחת תורה להקפות, אין אומרים, ויותר מזה, דלהספרדים רק בש"ק אומרים בריך שמיה, עכ"פ חזינן דלאו הוצאת ס"ת גרידא, הגורם לזה.

ומשום פתיחת הארון בלבד, כ"כ אין לומר, דהא פעמים הרבה שפותחים הארון, ואין אומרים. ומשום מצות קריאה"ת בלבד, נמי לא סגי, דהא יש שאין אומרים אלא בימים מסויימים, וכמשנ"מ, וא"כ לדידהו לכאו' לא רק מצות קריאתה גרידא, הוא סיבת אמירת בריך שמיה, אלא גם יומא הוא דקא גרים. וצ"ע בכל זה.

ב) והנה ענין אמירת 'ברוך שמיה' בעת הוצאת ס"ת לא נמצא בש"ס ובראשונים, רק נזכר בדברי גדולי הפוסקים מדורו של רבינו האריז"ל, ובהיאו סמך גדול מלשון הזוה"ק בזה, וכמו שיובא להלן בעזה"י, אבל בשו"ע וברמ"א לא נזכר זה, ומלשון הרמ"א משמע קצת שלא נהגו בעירו לאומרו, שבסי' קל"ד ס"ב כתב, "אבל כשמוציאין אותו [את הס"ת], אומר הש"צ גדלו, והקהל אומרים רוממו וכו', אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים וכו', וי"א אין לו הכל יתגדל, וכן נוהגים ביו"ט ושבת", ואילו 'ברוך שמיה' לא מוזכר כלל. אמנם אם נאמר שזמן אמירת בריך שמיה, הוא קודם הוצאת ס"ת, דהיינו בפתיחת הארון, אין ראיה כלל שלא נהגו לאומרו, דל"ד להרמ"א לא איירי בזה, דהא הרמ"א שם משיג בדבריו על המנהג שכתב בשו"ע דמראין הס"ת להציבור קודם הקריאה, וע"ז כתב הרמ"א, דנהגו לעשות כן אחר שקראו בתורה, אבל כשמוציאין אותו וכו', ומ"מ לענין קודם שמוציאין לא מיירי.

ובבאה"ט סי' רפ"ב סק"א, כתב, "מוציאין ס"ת, ויש לומר בריך שמיה בין בשבת בין בחול". הארי"ז ז"ל, הרי שמקור נמנא אמירת 'ברוך שמיה' הוא מהאריז"ל, אך לא נתבאר אם האריז"ל אמר תיקן בפתיחת הארון, או רק לאחר הוצאת הס"ת. וצ"ע.

ג) וראיתי בשו"ת עדות ביהוסף (להגר"י אלמושנינו זצ"ל) סי' מ"ד, שנשאל, ע"ד בי"כ שלצורך שמירת הס"ת אי אפשר שיהא נמצא בארון הקודש שבביהכ"נ הזה, וצריך תדיר להביאו מביהכ"נ אחר שיש בו מקום המשתמרת, אימתי עדיף שיביאוהו להביהכ"נ, אם קודם התפילה, או רק בשעת קריה"ת.

והארוך בטעמים רבים להוכיח, דעדיף להביאו קודם הקריאה, ובסי' ד כתב ב' טעמים נוספים, וז"ל, "ועוד משום התפילה נמי צריך להביא הס"ת קודם תפילה, והוא משום שכתב הרוקח, הביאו מרן ב"י סי' קל"ה, דאין נופלין על פניהם אלא במקום שיש ס"ת וארון, וכן הוא המנהג באשכנז, כמ"ש בעל הגהת ש"ע, ואע"ג דלא ק"ל בעיר הזאת כן, אלא כמ"ש הב"י, מ"מ אין ספק דכולהו מודו, דלענין זה, ולדברי כ"ז הרוקח, צורך גבוה הוא להביא הס"ת קודם נפילת אפים, כדי שהנפילה יהיה לפני ארון ברית.

ואבעיא אימא דברי קבלה, בזהר הקדוש כתוב בסדר ויקהל, עמוד שס"ט, וז"ל, אר"ש כד מפקינן ס"ת בציבורא למיקרי ביה, מפתחי תרעי דרחמי, ומעוררים את האהבה לעילא, ואיבעי ליה לברנש דלימא הכי, בריך שמיה וכו', ע"כ, ורוב אנשי הקהל אומרים אותן, ואם יביאו הס"ת קודם התפילה וישימוהו בהיכל החרב (כלומר בארון הקודש שבביהכ"נ, שבדרך כלל ריק מס"ת), כשיוציאוהו לקרות, רואים אותו אנשי הקהל, ואומרים בריך שמיה, אמנם אם בשעת הקריאה ביביאוהו ממקום משמשתמר, אנשי הקהל איה יודעים אימת מוציאין אותו ממקום גנוזו, ונמצא אנו נועלים דלת בעלי התפילה, ולכך צריך להביאו בבקר.

ותו, כי יודע כל התפילות אנו מיחדים לקב"ה ושכינתיה, שהוא רמז התורה בהיכל, כמ"ש וה' בהיכל קדשו, ולהורות כי התפילות המה כשה' בהיכל, שהוא רמז ס"ת כשהוא בהיכל, וא"כ אין ספק דטוב להביאו בבוקר קודם התפילה, כמצוא אנו מתפללין כשה' בהיכל. כל זה ראיתי ונתון אל לבי לדרוש בכבוד התורה והציבור".

ד) ובסיום התשובה שם מצטט מתשובת "הרב הכולל ראש המדברים, סיני ועוקר הרים, כמוהר"ר משה בכמו"ה חיים שבתי נר"ו", שהסכים לדבריו. וכדאי להעתיק סוף תשובת הגר"מ שבתי צ"ל, שכתב, "ומה נמלצו לחני ג"כ אמרותיו, אמרות טהורות, אשר הביא מדברי קבלה, מהחיא דכתוב בדברי הרב הקדוש ר"ש בן יוחאי צלה"ה, כד מפקין ס"ת בצבורא, מפתחי תרעי דרחמי וכו', ואיבעי לבר נש דלימא הכי בריך שמיה וכו', ומכאן ראיה, דיש לומר בשעת הקריאה דוקא ביביאו הס"ת ממקומו, אנשי הקהל אינם יודעין בעת שמוציאין אותו מן ההיכל ונמצא שנועלין דלת התפילה וכו', הכלל, שהדין כמו שפסק החכם השלם, סיני ועוקר הרים, ואין צריך להאריך בדברים פשוטים".

מדבריהם יוצא, דדוקא בעת הוצאת ס"ת מן הארון אז נפתחים שערי רחמים, ויותר מזה, דאז מהני גם לענין אותם שאין רואים פתיחת הארון, משא"כ אם כבר הוציאו הס"ת מן הארון, דהיינו לומר משום הס"ת שנמצא עתה בחוץ, זה אין לומר.

ה) גם מדוקדק מלשון הזוהר *'כד מפקינן ס"ת'*, דהיינו כשמוציאין הס"ת, לא בלבד בפתיחתו כשמונח עדיין בארון, וכמ"כ מבואר "כד מפקינן ס"ת *בציבורא למיקרי ביה*" דהיינו הוצאת ס"ת לשם קריאה בציבור.

ובכמה מספרי הפוסקים האחרונים, מצינו שדקדקו את לשון הזוהר, ואמרנו להתעיק מתוך דבריהם מה שנוגע לנידו"ד:

בס' אז נדברו חו"ח סי' מ"ח, העתיק לשון מכתבו של הגרא"י זלזניק זצ"ל, ראש ישיבת עץ חיים, שנוקט בבירור שרק לאחר הוצאת ס"ת, אז מתחיל זמן אמירת בריך שמיה, ואלו דברי, "אני רגיל לעורר להוציא הס"ת מארון הקודש קודם אמירת בריך שמיה, עפ"י לשון הזוהר כדלהלן. וכן הוא בסידור נהורא שלהם, וז"ל, בשפותחין הארון יאמר הקהל ויהי בנסוע הארון וגו' בלבד לכפול, וכגירסת ואח"ז הנוטל ס"ת, נוטל דוקא על ימינו שנא' מימינו אש דת למו. ויאמר, וצ"ב איך הקדים אמירת לחיים להברכה.

וי"ל, דבתנחומא פ' פקודי, איתא, "וכן ש"צ כשיש בידו כוס של קידוש או של הבדלה והוא אומר סברי מרנן, ואומר הקהל לחיים, כלומר, לחיים יהיה הכוס". והטעם שאומרים כן, מובא בב"ח סי' קנ"ד בשם המהרש"ל, שהוא כדי לאפוקי שלא יאמרו שזה כוס של אבלים ח"ו, כמ"ש (משלי ל"א ו'), "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש", וגם אשכחן דמאחי טעמא תיקנו עשרה כוסות, בכתובות ח' ב' ע"ש ברש"י ד"ה עשרה כוסות, וכן היו נותנים להרוג ב"ד, וא"כ מוכחא מילתא שלא בשביל להקדים ברכת עבד לקונו אמרו כן, אלא בשביל להורות שאין הכוס בשביל דברים רעים ח"ו וכנ"ל, אלא לחיים הוא בא.

ועיין בירושלמי סוף פ"ו דברכות, שמובא שם עובדא הנ"ל בשינוי לשון, "מעשה בר"ע שעשה משתה לשמעון בנוי, על כל חבית וחבית שהיה פותח היה עליה שלוחי בית עליה, ואומר, מאכא לחיי רבנן ולתלמידיהון", ומבואר שקודם בירך ואח"כ אמר לחיים, וא"כ לגירסת הירושלמי אתי שפיר.

ועיין במראה"פ על הירושלמי, שכבר התעורר על שינוי הגירסאות, וכתב, "והתם נקט לה להשמיענו דאין בו משום דרכי האמורי"ם, כדלעיל מינה, והכא שמעינן לענין דינא דברכת הטוב, דס"ל כרבי דלעיל, דעל כל חבית וחבית בסתם מברכין, ואם שאינו יודע אם השני משובח מהראשון, דכל חבית כמדין אחר דיינינן לה, כדלעיל ד"ה יין ישן וכו', והיינו דמסיים ואומר חמרא טבא וכו', כלומר, דגם שאין אנו יודעים עדיין אם זהו יותר טוב ממה ששתינו, עכ"פ כל זה שפיר לומר כחמרא טבא לחיי רבנן".

ולפי דברי המראה"פ, י"ל דאין סתירה בין הבבלי לירושלמי, דהירושלמי מיירי מחבית שהיה פותח ומברך, ואילו בבבלי מיירי מהראשון, שהיה מגיש להם הכוס, והגם שאצל התלמידי חכמים, רבנן ותלמידיהון שהיו מסובים במשתה שם, זה היה קודם שבירכו, אבל ר"ע שבירכם, אצלו זה היה לאחר שבירך, וא"כ יש לקיים מידי.

והדמ"ז: שהיה פרנס וגבאי צדקה, כמ"ש בספרי סו"פ וזאת הברכה, דמ' שנה פרנס את ישראל, והיה גבאי עניים, כמ"ש רש"י בקידושין ד"ז א' ד"ה נתון לעקיבא בן יוסף, וכ"מ בכלה רבתי פ"ב, שהיה דואג להחזיק רבנן ותלמידיהון ולפרנסם, וזה קצת רמז לעובדא דנן, דנתן כוסות של ברכה לחיי רבנן ותלמידיהון.

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, היכי תימצי שתהה כוס הקידוש ויצא ידי"ח, ואעפ"כ צריך לקחת כוס יין נוסף לקידוש באמצע הסעודה (למרות[1] שלא יצטרך לברך עוד הפעם על היין שבסעודה).

כתב בש"ע סי' רע"א ס"י, "מקדש על כוס זה[2] ואומר ויכולו מעומד וכו'", ובמג"א שם סקכ"א כתב, "ואם שכח לאומרו[3], אומרו תוך הסעודה על הכוס", ומקורו במטה משה סי' תכ"ט (ועי' במ"ב שם סקמ"א, שחביבה כן בשם אחרונים). ובבאה"ט שם סי' רס"ח סק"ב, מביא, "כתב במטה משה, פעם אחת שכח רבינו קלונימוס לומר ויכולו, ונזכר בתוך הסעודה, ולקח כוס בידו, ואמר ויכולו עד לעשות".

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, איזה פסוק בפרשתינו יש ליישבו עם מאמרם ז"ל, "קיים אברהם אבינו אפילו יירובוי תחומין" (יומא כ"ח ב', לגירסת הרשב"א בש"ת ח"א סי' צ"ד, ועוד[1]).

הנה נאמר בפרשתינו (י"ב, י"ד ט"ו), "וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד דן. ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק".

ובביאור הכתוב 'ויחלק עליהם לילה', פרש"י, "לפי פשוטו, סרס המקרא, ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה, כדרך הרודפים, שמתפלגים אחר הנרדפים כשבורחים זה לכאן וזה לכאן. לילה, כלומר אחר שחשכה לא נמנעו מלרדפם". ומבואר, שאף אברהם המשיך לרודפם באותו הלילה יחד עם עבדיו, אלא שרק נחלקו בדרכם, זה לכאן וזה לכאן.

והנה, אותו הלילה, ליל פסח היה, וכדפרש"י, "ויומרש אגדה, שנחלק הלילה ובחציו הראשון נעשה לו נס, וחציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים", והוא מב"ר כאן (פמ"ג ג'), ובפרד"א (פכ"ח), ועוד. ולפ"ז לכאורה צ"ב, דאברהם היה את מקום מושבו בחברון, כמפורש לעיל (י"ג י"ח), וכיצד אמ"כ רדף משם עד שבצעות[2], ואמנם י"ל שמבעוד יום כבר הגיע עד דן, וכמשמעות הכתובים, שתחילה נאמר 'וירדף עד דן', ואח"כ נאמר 'ויחלק עליהם לילה' וגו'[3], אבל מ"מ בלילה המשיך לרדוף מדן ועד חובה אשר משמאל לדמשק, והלא י"ט הוא, וקיים אברהם אף ערובי תחומין.

ואמנם, בפשוטו היה מקום לומר, שאין כאן תימה כלל, שהרי היה זה ענין של פיקוח נפש, להצלת לוט וכן משכי, שכל יציאתו של אברהם ממקומו לשם כך היתה[4].

אך שיש לדון בזה, חדא, שהרי דין פיקוח נפש שדוחה שבת, אינו שייך אצל ישראל כלפי גוי, וא"כ אמנם שהיה אברהם משמר דיני התורה, היינו דוקא כלפי ישראל, ולא כלפי גוי בעלמא, וא"כ כלפי לוט שניתן כשאר בני נח, אין לאברהם ענין להצילו מדין 'פיקוח נפש', אלא מצד קורבה בעלמא[5].

ועוד, אפילו את"ל שהיה בזה ענין פיקוח נפש, אבל אפשר שאף קודם שיצאו משיעור תחום שבת, כבר היה לוט ברשות אברהם ועבדיו, ואעפ"כ המשיכו לרדוף אחר המלכים להחריפם מן הארץ, דהנה ברש"י כאן (י"ד) כתב לפרש, 'עד דן, שם תשש כחו, שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל' (והוא מסנהדרין צ"ו א').

ולכאורה, מזה שפסק אברהם מלרדוף אחרי המלכים שכנגדו מחמת שתשש כחו, בע"כ שכבר חזר לוט מקודם לכן, שהרי כך מפני שתשש כחו פסק מלרדוף, ונמצא שגם לאחר שמצאו את לוט, אעפ"כ המשיכו אברהם ועבדיו לרדוף את המלכים, וא"כ יצא חוץ לתחום שלא בסיבת הצלתו של לוט, וכ"ש שבשביל שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. בריך שמיה ס"ל תיבין והוא תקון קרי. כתיב בזוה"ק, אד"ש כד מפקין ס"ת בציבורא למקרי ביה, מתפתחין תרעי שמיא דרחמי ומעוררין את האהבה דלעילא ומיבעי ליה לבר נש למימר הכי בריך שמיה וכו'. ובסידור של הגר"י עמדין כתב, כשעולה להוציאם ס"ת כו' ושפותחו הארון כו' ומוציא ס"ת ואומרים ויהי בנסוע הארון... בקדושתו.. בס' הזוהר [ח"ל], אר"ש כד מפקין ס"ת בצבורא למקרי ביה מתפתחין תרעי שמיא וכו' כדלעיל. א"ה, לדעתי אם כונת הזוהר על פתיחת הארון לבד, הרי ודאי שהיה כותב כד פתחין הקדש, ולא כד מפקין ס"ת וכו', והוא ברור לדעתי.

וכן הוא פשטות משמעות הכה"ח שהביא כה"ר, שכתב בסי' קל"ב סק"א בענין אמירת בריך שמיה כו' בעת הוצאת ס"ת כו'.

שוב הראו לי מע"כ כה"ר בכלל ל"א באות ר"ז, שתלה הדבר במנהגים. ולדעתי אין בזה שום מנהג מבוסס, כי באותו בהמ"ד גופא אחד מוציא הס"ת קודם, ושני באמצע האמירה, ואחר אחרי האמירה. ובכלל הדבר תלוי גם בעצים של המוציאים, גם שהמוציא מסתכל בצבור האומר לידו אם כבר גמר האמירה אע"פ שהוא עם שאר חלקי הציבור באמצע הוא מוציא הס"ת. ובכלל אין משגיחים על זה, ואין בזה מנהג לדעתי, אלא מעשה שכן לבטל הסגולה שכתב הזוהר הקדוש".

ובעיקר דקדוקו מהזוהר, מסכים גם באז נדברו, רק דמ"מ נוקט, דהיכא דהתוקבע מנהג עפ"י רב מובהק לומר לפני הוצאת ס"ת, בזה ס"ל שאין לשנות.

ומוסיף עוד, שהגר"ש בליצקי שליט"א, הראהו מע"כ בס' החיים להגר"ח פלאג'י זצ"ל, על קריה"ת סי' ב' ס"ק ג, "ויביד הפותח תלוי לאומרו בשובה ונחת, במה שיתחיל לומר בקו"ר שתי תיבות (הראשונות שהם) 'ברוך שמיה' ולהמתין שלא להגיש הס"ת אצל המניח רמונים, כדי שיספיקו לאומרו". וכותב ע"ז הגר"ב זילבר זצ"ל, "וכן מוכח מהלשון ולא יוציא הס"ת מיד בפתיחת הארון קודש", הנה לא להזהיר רק שלא יוציא מיד, ואם מתחיל לאומרו כשהס"ת בארון דשפיר דמי, שעיקר הקפידא שיאמר בשובה ונחת".

ובהשמטות שבסוף ספרו, כותב, "ונראה כעת להוסיף עוד, אף שכתבתי שם שאין שום חשיבות בשמחזיק בשני ס"ת שיהא בהס"ת שיהא בה הארון פתוח, מ"מ יש בזה צד מעלייתא לאריכות וכוונת 'ברוך שמיה', וביחוד בימות המשיח שאין בימה ומדרגות לפני האה"ק, והצבור מהמרים, אפשר לסמוך בזה על הגרמ"פ ז"ל להוציא הס"ת, ולהשאיר הארון פתוח עד גמר אמירת בריך שמיה".

ז) ובאגרות משה ח"ד סי' ע' אות ט', כתב, "בענין זמן דאמירת בריך שמיה, לפי לשון הזוהר, אר"ש כד מפקין ס"ת בצבורא, *משמע קצת* דהוא לאחר שהוציאו הס"ת, אבל לא היה זה ראיה גדולה, דשייך למימרו לפני שהוציאו הס"ת, אבל בשערי אפרים הלכות קריה"ת שער י' ס"א, איתא, בעת שפותחין הארון להוציא הס"ת, אומרים הקהל ויהי בנסוע, ובשעת הוצאת הס"ת מתחילין הקהל לומר בריך שמיה, הרי מפורש שאומרין אותו בשעת הוצאת הס"ת מהארון ממש, ומכיון שלא מצינו מי שחולק ע"ז, צריך לעשות כן, אבל כמדומני שאין מדקדקין בדבר, וכיון שלא מצינו זה כלל בדברי רבותינו הראשונים, לא שייך למחות איך שעושין, אבל כשאחד שואל, צריך לומר לו שיאמר אחר שהוציאו את הס"ת, ולכן אומר אני הארון, שלכן מה שיש שהנהיגו לומר דוקא קודם הוצאת הס"ת, הוא שלא כהראוי להנהיג".

ז) ובמ"ב סי' קל"ד סק"ג כתב, "ומנהג העולם לומר בריך שמיה בשעת הוצאת הס"ת בין בחול בין בשבת, ואם לא אמרו בשעת הוצאה יוכל לאמרו עד שעה שפותחין לקרותו", ומבואר מזה בנוגע לדידן, ב' דברים, א' שתחילת זמן אמירתו הוא בשעת הוצאת הס"ת. ב' שכל זמן נשיאתו עד הגיעו לבימה, עדיין הוא זמן אמירתו.

ואע"פ שבסי' רפ"ב סק"מ, כתב המ"ב, ד"ש לומר בריך שמיה *בפתיחת* הארון בין בשבת בין בחול", פשוט דהכוונה מזמן פתיחת הארון ואילך, דאז הוא תחלת שעת הוצאתו.

ועיין ברמ"א סי' תקפ"ה ס"א, "ונוהגין לתקוע על הבימה במקום שקורין", וכתב המ"ב בסק"ג, כתב המ"ב, "ומותר הש"ץ להחזיק הס"ת בידו בשבת, כשאומר יקום פורקן, דכיון שכונתו אז להתפלל על לומדי תורה, על כן מחזיק הס"ת בידו".

ונראה מזה, דכל שיש עניין זמן התורה, הוא עת רצון, לכן כשמוציאין ס"ת לקרותו, נפתחים שערי רחמים, שהרי עומדים לקיים בזה מצות ת"ת כתקנת מרע"ה ועזרא הסופר (ע' ב"ק פ"ב ובערי"ן פ' הקורא עומד במס' מגילה, והובא במ"ב בפתיחה לסי' קל"ה), ובגדולה מצות הקריאה שהיא כעין שהיה בהר סיני, וכדמשמע בסי' קמ"א (ע"ש במ"ב סק"א, סקט"ז), וע"ע במ"ב סי' תל"ד סק"א.

ח) העולה מהדברים: משעת פתיחת הארון נחשב ל'עת רצון', זמן אמירת 'ברוך שמיה' תלוי במנהגים, די"א דמיד בפתיחת הארון מתחיל זמן אמירתו, וי"א דרק לאחר שהוציאו הס"ת, אם אינו מספיק לאמרו בשעת הוצאה יכול לאומרו עד תחילת הקריאה. בהוצאת ס"ת שלא לשם קריאה, אין אומרים בריך שמיה בשבת ויו"ט לכו"ע אומרים, בחול הוא מחלוקת, ונהרא נהרא ופשטיה.

לגבי התפללים בביכ"נ שמביאין הס"ת מביהכ"נ סמוך וכדו', אם שומעים פתיחת הארון מחדר הסמוך, מבואר בעדות ביהוסף, שיכולים להתחיל לאומרו, גם אם לא ראו ולא שמעו פתיחת הארון (וזה שייך גם למי שנמצא בתוך ביהכ"נ עצמו, כגון שהיה באמצע תפלת י"ח), יכולין לאמרו אח"כ כל זמן שמוליכין הס"ת עד שפותחין לקרותו[1].

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש צורך ליישב עובדא דיהיה עם מש"כ בפמ"ג (סי' קע"ד משב"ז סקי"א), "כששותה כוס, מברך תחילה ויטעום מעט, אח"כ יאמר לחיים וכדומה, דכבוד שמים עדיף".

המדובר הוא בר"ע כדאיתא בשבת ס"ז ב', "מעשה ברבי עקיבא שעשה משתה לבנו, ועל כל כוס וכוס שהביא, אמר, חמרא וחיי לפום רבנן, חיי וחמרא לפום רבנן ולפום תלמידיהון".

מפרש רש"י, "חמרא וחיי, כשמוזגין ונותנין כוס, אומר כן לברכה בעלמא",

1. בענין חשיבות אמירתו, כתב ביסושוע"ע (ש"ה פ"ח), "בריך שמיה, יהא האדם נזהר מאוד לאומרו בשעת הוצאת ס"ת בכוונה עצומה, כי נוסח תפלה זו הובא בזה"ק, וגם תועלת אמירתה בכוונה היא תקון גדול על קרי ר"ל, כמובא בספרים לכן אף אם אדם עומד באמצע תפלת והוא רחום, ראוי להפסיק לומר בריך שמיה עם הצבור".

גם בשו"ת פרי השדה ח"ג כו' קי"ב, הביא דברי היסושוע"ע כסמך לדעתו שגם בפסד"ז מותר להפסיק, וכתב דהוא במכל שכן מתפלת והוא רחום, ונסמך גם על דברי הפמ"ג בא"ח סי' נ"א א"א סק"ג, דתחנונים חמירי מפסד"ז, אלא שבסי"ד כתב, "ודע, שבשו"ע לא הביא כלל שצריך לומר בריך שמיה, ועיין פרמ"ג או"ח סוף סימן קל"ד באשל אברהם, ובמג"א ריש סימן רפ"ב הביאו, שצריך לומר בריך שמיה, ומדלא הביאו גבי קריאת ס"ת בשני וחמישי ב"כ, משמע דהמג"א ס"ל דהעיקר ניתקן רק בשבת לומר בריך שמיה, אמנם הפרמ"ג בסימן רפ"ב כתב, דה"ה בחול בשחרית ומנחה בתענית, אומרים בריך שמיה.

ולפ"ז היה מקום להכריע, דבשתם שני וחמישי, כיון שאין חיוב כל כך לומר בריך שמיה, אין להפסיק בשביל זה לומר בריך שמיה, משא"כ בשבת, וכן אפילו בחול בתענית, אין להפסיק בשביל זה לומר בריך שמיה, יכול להפסיק באמצע פסוקי דזמרה כ"ב, ובפרט כשיכול להגיע עד סוף המזמור, או שיכול לומר הפסוקים ברוך ה' לעולם המובא במג"א סימן נ"א ס"ק ד', ודו"ק היטב".

[למעשה בענין להפסיק לצורך אמירת בריך שמיה, צ"ע לדינא, דיעויין מש"כ הגרש"א אלפנדרי זצ"ל (נדפס בשו"ת הסבא קדישא סוף ח"ג, באוצרות ירושלים אות כ"א), על דברי הפרי השדה 'ולדידי זה אינו', וע"ע שו"ת מהרש"ג ח"א אה"ת סי' כ"ב, בשם הלוי ח"ז סי' כ"ב, ציץ אליעזר ח"א סי' ג' ובהליכות שלמה, תפלה, פי"א אות ג', דכיון דאינו אלא מנהג עפ"י הזוהר, אין להפסיק בין תפלת י"ח לנפילת אפים לצורך אמירת בריך שמיה].

2. ובכה"ח סי' קל"ד סק"א, כתב, "בענין אמירת בריך שמיה וכו' בעת הוצאת ס"ת, משמע בזוה"ק פ' ויקהל דף ר"ו ע"א, דזמנו דוקא בשבת, ממה שכתב אותו אצל ענייני שבת, וגם ממש"כ דמתפתחן תרעי שמיא דרחמין וכו' ישר"ש, וכ"כ בשעד הכוונות דף ע"ג ע"ג, דהאריז"ל היה נוהג ונזהר בכל יום שבת שהיה אומרו בעת הוצאת ס"ת מן ההיכל לומר אותו הנוסח הכתוב בס' הזוהר בפ' ויקהל, והוא בריך שמיה דמרי עלמא וכו', עכ"ל. וכ"כ בפרי עץ חיים שם, וכ"כ מ"א סי' רפ"ד ס"ק ב', מהריק ברכה שם, אות ג'.

מיהו מהר"י צמח בפמ"ע שם כתב, דאינו אסור לאומרו גם בחול בשעת הוצאת ס"ת, יעו"ש, וכ"כ אליהו רבה אות ד' ש"ע סדר היום, יעו"ש, וכ"כ השלמי ציבור דף ר"י ד' ע"א, יעו"ש, וכ"כ הפמ"ג בא"א אות ו', וכתב דכן המנהג לאומרו אף בחול, יעו"ש, וא"כ כיון דליכא איסורא אם אומרו בחול, נהגא נהרא ופשטיה, והמנהג בינינו לאמרו בשבת שחרית ומנחה, וביו"ט ור"ה, ויוהכ"פ שחרית".

3. אשר נדפסה מחדש (ע"י מכון זכרון אהרן - ירושלים תשס"ג), בשו"ת תורת משה (מחובר לטהור עם שו"ת 'תורת חיים' לאביו המהרח"ש זצ"ל, בסוף כרך א') - יו"ד סי' ר'.

4. בשו"ת אבן ישראל ח"ט, כתב, שבש"ת אין נהוג לומר בריך שמיה, מכיון שכבר מוציאים הס"ת בעת אמירת 'אתה הראת', אולם האדר"ת הקפיד לומר אף בש"ת, כמ"ש בתפלת דוד עמ' ס"ב, 'בהעמדת הס"ת בארון קודש אחרי ההקפות, אני מצווה להכריז בקול ס"ת 'בריך שמיה', שהיא תפלה חביבה ויקרה מאוד, ומדוע לא נאמרנה גם בשמחת תורה כבכל השנה, וכן גם 'שמע ישראל' וכו', 'ועל הכל יתגדל' בכבל שבת ויו"ט', וכן מובא בלוח א"י להגרי"ס טיקוצינסקי זצ"ל.

5. ויש להסתפק אם המתפללל בביהכ"נ אחר, ופותחין שם הארון בזה לקרות בביהכ"נ סמוך, אם יכול לומר 'ברוך שמיה', כיון שהוא אינו מתעתד לשמוע קריה"ת שם, וכמו"כ יש להסתפק במי שנמצא בביהכ"נ, וכבר התפלל במנין אתקיימו, וכן היה מנהג הגר מוהר"י חזק ז"ל, דכשבא אליו אדם אחד לבדו, משים ידו על ראשו, ואומר יתברך שמו של הקב"ה, ואח"כ מברכו לאיש ההוא או נער וכיוצא, כ"כ מוהר"א ז"ל בס' דבש לפי, ע"ש.

7. ובשכה"ל בהגה"י סי' קס"ז אות ד', כותב, "לא ראיתי מנהג זה אלא במשתה, כשאחד שותה כוס ומראהו לחבירו, ואומר לו שכן ישתה לו כמותו, אז אומר אני עונינו לחיים, יסמך לזה בפרק במה אשה, מעשה בר"ע...' (ותשו"ח להר"א דיין שליט"א, שציין לכה"ח סי' קס"ז, ס"ק ק"ח, שהביא דבריו).

8. בריטב"א הגירסה "חמרא ויחי לפום רבנן ותלמידיהון", בלי לכפול, וכגירסת הירושלמי שמובא להלן.

9. ראה פ"ח דשמחות, שהעיד ר"ע על בנו זה, שהוא בן העולה"ב.

10. במאירי בשבת שם, כותב, "וכן אמרו חמרא וחיי לרבנן אין בו משום דרכי האמורי, ומעשה בר"ע שעשה משתה לבנו, ועל כל כוס וכוס היה אומר, חמרא וחיי לפום רבנן ולפום תלמידיהון, אמן אמן סלה".

11. כמה קוראים חשובים שליט"א כתבו לנו מדברי האחרונים אודות קטן שקידש מבער"י והגדיל וכיו"ב, וע' בסי' רע"א.

אמנם השאלה היתה באופן שיצא ידי חובתו ואף לא יצטרך לברך עוד פעם